

Bulverkets unika huslämningar

Peter d'Agnan

På botten av sjön Tingstäde träsk på norra Gotland finns en egendomlig fornlämning som kallas Bulverket. Den består av resterna av en cirka 170 x 170 meter plattform, som varit bebyggd med hus. Husdelarna som ligger kvar på botten kan ge oss ny kunskap kring den nordeuropeiska träbyggnadstraditionen.

Bulverket, som har kunnat dateras till 1130-talet, bestod av tusentals stockar sammanfogade i okkistor. Det var byggt i en kvadrat med en stor öppning i mitten. Ovanpå fanns en plattform med byggnader i knuttimmer- skiftesverks- stav- och flätverksteknik. Alltihop var omgivet av en till större delen dubbelradig pålspärr (Rönby 1995).

Bevarandeförhållandena för organiskt material på platsen är väldigt bra. Man kan till och med på detaljnivå studera yxhuggen på bilade trädelar. Det unika med Bulverket är att samtliga delar från husen finns kvar i botten-sedimenten vilket gör det möjligt att rekonstruera dem från syll till nock, inklusive detaljer som t.ex. dörrar och takbeläggning.

Johan Rönby genomförde 1989–1994 en begränsad undersökning av Bulverket inom ramen för sitt avhandlingsarbete. Avhandlingen ”Bålverket”, som publicerades 1995, redogör för datering och kontext samt positionerar fornlämningen i Gotlands samhällsutveckling under tidig medeltid. Vem som byggde Bulverket eller varför är oklart. Teorier som framförts är att det varit en tingsplats, bosättning, befästning, handelsplats eller använts till fiske. Rönby såg Bulverket som resultatet av ett maktskifte på ön (Rönby 1989, 1990, 1995; se också Rausing 1990, Westerdahl 1988).

Nära 600 fyndposter

En föregångare till Rönby var den på Gotland stationerade officeren Arvid Zetterling som 1921–1936 bedrev amatörarkeologiska undersökningar i Tingstäde träsk. Med hjälp av en mudderskopa på en flotte bärgade han också ett stort antal delar från fornlämningen (Zetterling 1927).

Vid en fisketur 1907 blev Zetterling uppmärksam på stockarna som orsbesökningen kallade ”Bulverket”. Efter pensioneringen 1918 upptog fornlämningen större delen av hans liv (Varenius 1983).

Zetterlings undersökningar, som bedrevs under överinseende av Riksantikvarieämbetet, var mycket väldokumenterade för sin tid. Bland annat använde han sig av flygfotografering. Under åren sammanställde han en planritning och muddarbetena genererade närmare 600 fyndposter som han samlade uppgifter om i ett kartotek. Merparten av fyn-

Arvid Zetterling på sin flotte visar delar av en gavel till en knuttimrad byggnad. Foto i ATA.

den är fotograferade och noggrant beskrivna med ungefärliga uppgifter om fyndplats och -omständigheter. De är också avbildade och uppmätta i plan, sida och genomskärning.

Zetterlings dokumentation lämnades in till Riksantikvarieämbetet där den nu finns på Antikvarisk-topografiska arkivet som en ovärderlig grund för vidare forskning.

Flera forskare har publicerat övergripande material kring norra Europas träbyggnadstraditioner t.ex. Gunnar Henriksson om skiftesverk i Sverige, Mogens Clemmensen, som också skriver om bulhus, samt Roar Hauglid om norska stavkyrkor (Henriksson 1996, Clemmensen 1937, Hauglid 1976). Arkeologen Karin Rosberg har behandlat vikingatida husbyggnad i Mälardalen (Rosberg 2009). Enstaka jämförande delar eller stående sakrala byggnader finns också kvar att studera från tidig medeltid (Ekhoff 1914).

Bulverket finns i Tingstäde träsk på norra Gotland.

Byggnadsdelarna från husen på Bulverket är fullkomligt enastående i sitt slag. Ingen annanstans har vi så många hela hus i välbevarat skick från tidig nordeuropeisk medeltid samlade på en och samma plats. Genom att analysera husens byggnadsätt har vi möjlighet att hämta ny kunskap kring norra Europas träbyggnadstraditioner. Kanske kan en framtida analys av husen ge oss fler ledtrådar kring Bulverkets funktion.

Närmast kommer en vetenskaplig artikel att publiceras tillsammans med Johan Rönby som start på ett kommande forskningsprojekt kring husen på Bulverket. Målet med projektet är att med nya ögon tolka materialet utifrån medeltidsarkeologi, byggnadsteknik och -hantverk.

Referenser

- Clemmensen, M. 1937. *Bulhuse. Studier over gammel dansk træbygningskunst*. Köbenhavn.
- Ekhoff, E. 1914. *Svenska stavkyrkor*. Stockholm.
- Hauglid, R. 1976. *Norske stavkirker*. Oslo.
- Henriksson, G. 1996. *Skiftesverk i Sverige. Ett tusenårigt byggnadsätt*. Stockholm.
- Rausing, G. The ”Bulwerk” at Tingstäde. *Fornvännen* 1990:122–123.
- Rosberg, K. 2009. *Vikingatidens byggande i Mälardalen. Ramverk och knuttimring*. Aun 38. Uppsala.
- Rönby, J. 1989. *Bulverket – undervattensarkeologiska undersökningar 1989*. *Gotländskt arkiv*. Visby.
- Rönby, J. 1990. *Varumagasin, korsfararborg eller platsen för Gotlands tidigmedeltida femtekolonner. Bulverket. *Marinarkeologisk Tidskrift* 4/1990:6–7.*
- Rönby, J. 1995. *Bålverket. Om samhällsförändring och motstånd med utgångspunkt från det tidigmedeltida Bulverket i Tingstäde träsk på Gotland*. Stockholm.
- Varenius, B. 1983. *Pionjärer IV. Zetterling. *Marinarkeologisk Tidskrift* 2/1983:9–17.*
- Westerdahl, C. 1988. *Bulverket – ett slavfort? *Populär Arkeologi* 2/1988:38–41.*
- Zetterling, A. 1927. *En svensk pålbyggnad i Tingstäde träsk på Gotland. *Fornvännen* 22, 1927:161–178.*

Peter d'Agnan är arkeolog och byggnadsantikvarie och driver företaget CHAB Arkeologi & Byggnadsvård AB på Gotland. Artikeln är en sammanfattning av en föreläsning från MAS' konferens i april 2019.